

LIETUVOS
NACIONALINĖ
M. MAŽVYDO
BIBLIOTEKA

Šiame numeryje:

- Irinos Ratušinskajos kelias į savo dvasinę tėvynę.
- Jurgio Matulaičio „Užrašų“ reikšmė mums.
- Pokalbis su soliste Maryte Bizinkauskaite. Chicagos teatruose.
- Trisdešimt trečiasis Santaros-Šviesos suvažiavimas.
- Henriko Nagio „Budapesto baladė“.
- Modernus ir barokinis menas.
- „Laikas ir erdvė“ Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje.

Kertinė Parasė

Irinos Ratušinskajos kelias į savo dvasinę tėvynę

Šiuo metu užsienyje geriausiai žinoma rašytoja-kalinė yra rusų poetė Irina Ratušinskaja. Spalio 9 dieną ji buvo netikėtai paleista iš kalėjimo Kijeve ir galbūt jai bus leidžiama vykti į Angliją gydytis. Su ja susisiekė JAV Helsinkio komiteto nariams ji pareiškė, jog jos ateities planai dar neaiškūs, bet ji norėtų išvykti į Vakarus kartu su savo vyru, Igor Gerašenko, nuo kurio ji buvo atskirta per trejus jos kalinimo metus. Poetė taip pat reikė padėką visiems savo draugams ir skaitytojams — „tiems, kuriuos pažįstu, ir tiems, kurių nepažįstu“ — užsienyje.

Kaip Nijolė Sadūnaitė tapo lietuvių kovos už religijos laisvę simboliu, taip Ratušinskaja simbolizuoja konfliktą tarp totalitarinės santvarkos ir nepriklausomos poezijos. Jos ginti stoji šimtai užsienio rašytojų; jos pavardė nuskambėjo ir Vilniuje, kai amerikiečių dramaturgas Arthur Miller ją paminėjo drauge su Gintautu Iešmantu bei kitais kaliniais praėjusį lapkritį Vilniuje įvykusiame Amerikos ir Sovietų Sąjungos rašytojų susitikime.

Apie savo gyvenimo kelią ir apie lietuviams ypač jautrius sovietinės „Tėvynės“ didžiąją raidę, tautinės tapatybės ir poetinės sąžinės klausimus Ratušinskaja kalba įvade į Tarptautinio PEN klubo prieš porą metų trimis kalbomis išleistą jos poezijos rinkinį.

„Mano tėvynė?“ klausia ji. „Ar aš turiu tėvynę? Ir kas ji — toji tėvynė? Mano pase įrašyta, kad aš rusų tautybės. Ar tai reikšia, kad mano tėvynė Rusija? Bet aš jau buvau subrendęs, kai pirmą sykį pamačiau geografinę Rusiją — Maskvą ir Leningradą... Ar mane sujauo tie beržai, apie kuriuos jie visą laiką dainuoja? Turiu prisipažinti, kad ne“.

„Mūsų karta“, rašo Ratušinskaja, „išaugo tarybinėje santvarkoje... Mus „tarybiškai“ išauklėjo labiausiai išsimokslinę specialistai, ir taip mes prarajome patį didžiausią kasinį teiginį, kad mūsų Tėvynė (didžiąją raide) yra visa Sovietų Sąjunga. Nuo palaimintosios Rytų iki Vakarų sienos — beribė Sovietų taiga ir mažos Pabaltijo valstybės — visa tai mūsų namai... O jei mes ir prisi-

duriam dalį Suomijos, Lenkijos ar Japonijos, ir tos teritorijos tampa mūsų brangia Tėvyne, kurią mes mylim iki ašarų ir už ją mieliai paaukotumėm savo gyvybę. Bėda tik tai, kad nėra normalaus žmogaus, kuris tikėtų į tokią tėvynę“.

„Kas man lieka? Lenkija?“ — klausia poetė. Jos prosenelis žuvo 1863 metų lenkų-lietuvių sukilimo metu ir šeima atsidūrė Odesoje. Pasak jos, sovietinė valdžia išdegino jos šeimos narių smalsumą apie savo kilmę. Laikai buvo sunkūs, viešpatavo baimė, ir savo nepatogios kilmės geriau buvo nežinoti.

„Ir taip mes pamirštam“, sako Ratušinskaja, „mes keičiam savo tapatybes: tarybiniais žmonėmis nesaugu prisiminti... Mano giminės neleido seneliui ir senelėi manęs mokyti lenkų kalbos; jiems buvo uždrausta man kalbėti apie religijos meilę ir kitas „netarybines“ temas. Dukraitės negalima „apkrėsti““.

Ratušinskaja nepritapo prie „vienarūšės“ sovietinės inteligentijos ir nesusižavėjo jos „paklusnia“ literatūra. Ji ilgejosi kitokios kultūros, bet, jos žodžiais, „Kaip mes galėjome ja atrasti tarybinio švietimo šil-domoje tautų šeimoje, sistemingai kontroliuojamos mokyklose, ar sąmoningai nesubrindintų knygų ir žurnalų literatūriname pasaulyje? Nežinojome, kad kita kultūra egzistuoja. Todėl buvau taip sukręsta, kai sulaukus 24 metų, atsitiktinai užtikau Mandelštamo, Cvetajevos, ir Pasternako kūriniais... Jie parklaidė mane ant kelių, aš visa virpėjau, karštingai apimta“.

Dar prieš savo suėmimą Ratušinskaja rašė: „Aš geidžiu susigrąžinti dešimtį metų, kuriuos praradau tarybiniam pseudošvietimui... Noriu susigrąžinti prarastą laiką — ieškoti tiesos ir susirinkti prarastus fragmentus“. Tada ji dar buvo atsargiai optimistiška: „Aš susigrąžinsiu tuos prarastus metus... nebent mane įgrūs į kalėjimą ar į kokią psichiatrinę ligoninę. Ar tai man dar įmanoma?... Tai ne retoriškas klausimas... Tai ne retoriškas klausimas, mielas skaitytoju“.

Atsakymą suteikė sovietinė valdžia. 1983-čiais metais ją nuteisė septyneriems metams sunkių darbų kalėjimo ir

Jurgio Matulaičio „Užrašų“ reikšmė mums

ONA MIKAILAITĖ

Savo straipsnyje apie Maironio vietą lietuvių religinėje literatūroje(1) Juozas Brazaitis kalba apie įvairius Maironio religinius nusiteikimus, atsispindinčius jo kūryboje. Brazaitis pažymi, kad tuo pačiu metu, kai Maironis rašė, jau brenė kita asmenybė, „rodanti naują dvasią ir formuojanti naują dvasinę atmosferą kūrybai“.(2)

Toliau Brazaitis apibūdina šį naują žmogų: „...šiam naujame žmoguje išgirstam Dievui ir Bažnyčiai atsidavimo jausmus panašiai, kaip Maironis kad buvo skelbęs, tik jau ne elegiška, bet ekspresyviai, ne defensyviai, bet ofensyviai; tokiu pat karštumu ir jausmo gilumu, kaip Čiurlionis šaukėsi į Dievą tiesos kelio, kreipdamasis čia į modernaus pasaulio jaudinamą ir griaujamą Bažnyčią, kad prarodytų jai visą savo atsidavimą, kaip kitados Lojola“.(3) Kas gi buvo tas naujasis žmogus? Jurgis Matulaitis. Brazaitis keliskart cituoja jo „Užrašus“ ir daro tokią išvadą apie juose skambančio balso reikšmę: „Dinamiškas balsas, lauząs lietuvių tautos pasyvumo instinktą ir reiškias religinį aktyvumą. Tai šauksmas į naują lietuvių tautos atgimimą — religinį“.(4)

Tumas-Vaižgantas taip pat gerai pažino Jurgį Matulaitį, net nuo Petrapilio akademijos laikų, ir jį vertino kaip vieną kilniausių, nors mažai pažįstamų, asmenybių Nepriklausomoje Lietuvoje. Vaižgantis pats apie Matulaitį parašė porą straipsnių periodinėje spaudoje.(5) Viename iš šių straipsnių jis pašaikoja, kaip sykį paklauses, kodėl Matulaitis, turėdamas tokį aiškų protą ir neeilinį išsilavinimą, neduoda lietuvių literatūrai daugiau raštų. Matulaitis atsakė, jog jis nesąs rašto žmogus, kad jam rašyti labai sunku.(6) Toliau, Matulaičio m.ties proga rašytame straipsnyje Vaižgantas guodžiasi: „Dėl to, kad Dr. J. Matulevičius maža parašė, žmonija, Katalikų Bažnyčia, lietuvių tauta nėra nieko netekusi. Dr. J. Matulevičius buvo gyvas tarp gyvųjų, savo talentų, savo žinijos neužkasęs...“.(7) Keliais sakiniais mūsų rašytojas klasikas susumuoja, kokia, jo manymu, buvusi Matulaičio misija: „Aš pavydžiu Dr.

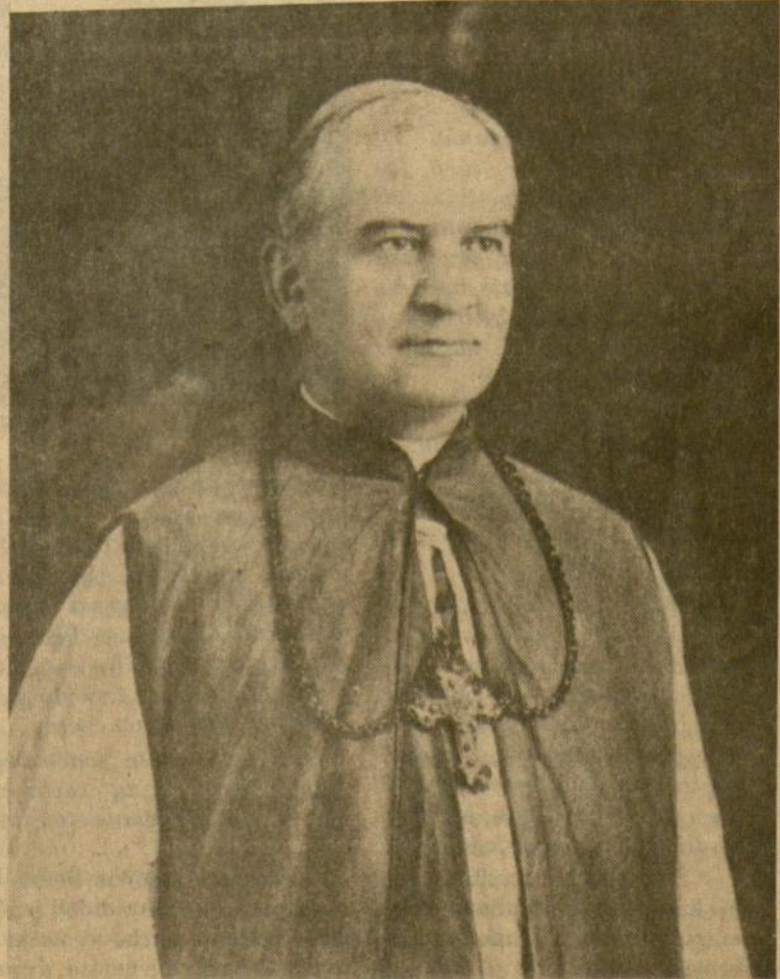
Jurgiui Matulevičiui: kur jisėjo, kur žengė, ką tik dirbo, visur ir visi gaubė jį teisybės ir brolybės apsiaustu, visas savo viltis krovė ant jo žemiškuose ir dangiškuose dalykuose. Jis turėjo visą našta pakelti ir kažin kur kažin kam Galingam nunešti, kad likusiems būtų lengviau. Jis mirė in odore sanctitatis“.(8) Šiuo pasisakymu Vaižgantas bus vienas iš pirmųjų, viešai pripažinęs Matulaičio šventumą.

Tiesa, kaip Vaižgantas sako, kad Matulaitis mažai teparasė, nes buvo ne rašto, o veiklos žmogus. Pomirtiniame atsiminimų rinkinyje išvardinta 15 jo raštų,(9) nors čia ne visi suminėti. Iš negausių jo raštų bene patys reikšmingiausi mums šandien ar nebus jo asmeniškai „Užrašai“, kurių taip pat saraše nėra. Kiti, oficialūs jo raštai, straipsniai, nurodymai jo įkurtoms vienuolijoms, jo laiška, kurie dabar yra visi surinkti jo byloje, yra svarbūs ir įdomūs istoriniai dokumentai, bet „Užrašuose“ skamba visai kitas jo balsas — jo vidaus pasaulio ir širdies balsas, atskleidžias jo asmens gelmes.

Matulaičio „Užrašų“ kilmė ir apimtis

1910 metais Petrapilyje Matulaitis pradėjo vesti savo asmeniškų užrašų knygelę. Tuo metu jis buvo Petrapilio Dvasinės akademijos profesorius, dar palyginti jaunas vyras — trisdešimt devynerių metų amžiaus. Prieš metus slapta buvo padaręs vienuolinius įžadus ir dabar rūpinosi organizuoti marijonų vienuolijos naujokyną, taip pat niekam nežinant, nes tokie susibūrimai buvo rusų carinės valdžios uždrausti.

Savo dienoraštį jis pradėjo spalio 14 dieną ir jį pavadino taip: „Mintys, Apšvietimai, Įkvėpimai ir Pasikėtinimai“. Jau iš pavadinimo matyti, koks buvo dienoraščio tikslas. Jis ketino užrašinėti svarbesnes mintis ir įkvėpimus, siekdamas gyventi tobulėniu dvasiniu gyvenimu ir kitus juo vesti. Tai nebuvo kokių gražių sentimentų išliejimas, o rimta dvasinė lavyba. Šiuos savo užrašus jis

Arkivyskupas Jurgis Matulaitis (1871-1927)

rūpestingai saugojo ir visuomet laikė prie savęs. Jie buvo skirti tik jam pačiam. Po mirties buvo rasti tarp jo asmeniškų daiktų. Dar Nepriklausomoje Lietuvoje buvo perrašyti mašinėle iš rankraščio ir vienas nuorašas 1944 metais marijono klieriko buvo pervežtas į Romą, bėgant iš Lietuvos Antrojo Pasaulinio karo metu.

Savo broliams marijonams Jurgis Matulaitis paliko nurodymą(10) apie tai, kaip yra naudinga dvasinei pažangai vesti dienoraštį, jame pasižymint tokius dalykus, kurie turi įtakos kasdieniniams veiksams: pavyzdžiui, geros mintys, proto apšvietimai apie dieviškas tiesas, patirtos Dievos malonės bei paguodos, įžvelgimai ir pasiryžimai kaip geriau sutvarkyti savo gyvenimą bei darbus. Tokie užrašai ypač reikalingi mėnesinių ir metinių rekolekcijų metu, kuomet nustatomos gairės ilgesniam gyvenimo laikotarpiui. Rašyti, patarė Matulaitis, nebūtina kasdien, nors svarbu rašyti ištikimai, su gyvu tikėjimu,

kad rašant ir vėliau užrašus skaitant Dievas tokiu būdu padeda žmogui suprasti kaip tobulinti savo gyvenimą, duodamas reikalingus apšvietimus ir įkvėpimus. Be to, užėjus dvasinei sausrui, galima grįžti prie savo užrašų ir prisiminti Dievo suteiktas malones, tuo sustiprinant savo ryžtą.

Matyti iš paties Matulaičio „Užrašų“, kad jis šią dvasinę lavybą pats stengėsi uoliai vykdyti. „Užrašai“ apima kelis reikšmingus jo gyvenimo tarpnius — jie buvo rašomi ne ištisai, bet keliais gabalais. Juos keliskart sutrukdė gyvenimo bei veiklos aplinkybės. Tačiau jie eina maždaug lygiagrečiai su išorine Matulaičio veikla nuo 1910 iki 1925 metų. Jie buvo rašomi Petrapilyje, Šveicarijos Fribourge, Lietuvoje — Marijampolėje ir Vilniuje, ir Romoje. „Užrašai“ ištisai rašyti lietuvių kalba.

„Užrašų“ pobūdis ir apimtis siek tiek keičiasi jų eigoje: pavyzdžiui, Petrapilio ir Fribourgo užrašuose daug kalbama apie dvasinį

gyvenimą, malda, Kristaus sekima — praktiškai kasdieniniame gyvenime — kaip pačiam sekasi tai vykdyti, kokie metodai geriausi, kas galima pritaikyti besikuriantiems marijonams, besirušiantiems gyventi ir veikti nelengvose tuolaikinėse sąlygose. Įpinti ir ryškesni patyrimai bei įvykiai — yra atskira kelionė į Romą 1911 metais kronika, pažymėta buvusiu smarki rusų žandarų krata Petrapilio akademijoje, dėl kurios Matulaitis apsisprendė su savo naujokais persikelti į Fribourgą. Vėlyvesni užrašai, daryti vyskupavimo Vilniuje metu, apima dar plačiau — komentuojami ryškesni įvykiai, sutikti asmenys, einamieji reikalai vyskupijoje ir aplamai Vilniaus mieste. Į šiuos įvykius įpintos asmeniškos Matulaičio mintys, troškimai, išgyvenimai. Tokiu būdu „Užrašai“ yra giliai asmeniškai kronika, pokalbis paties Matulaičio su savimi ir su Dievu. „Užrašus“ galima laikyti dvasine autobiografija, nors tai nebuvo pirminis jų tikslas.

Dvasinės autobiografijos

Mūsų laikais didelį pasaulinį susidomėjimą sukėlė dviejų žymių mūsų epochos asmenų asmeniškų užrašų pomirtinis išleidimas. 1965 m. išleistas Popiežiaus Jono XX-III *Sielos dienoraštis* anglų kalba,(11), o 1966 m. išėjo tragiškai žuvusio Jungtinių Tautų generalinio sekretoriaus Dag Hammarskjöldo *Užrašai*, išversti iš švedų į anglų kalbą.(12)

Jono XXIII *Sielos dienoraščio* įvade rankraščių redaktorius pažymi, kokia nepaprasta yra ši knyga: tai „retas ir beveik unikalus dokumentas, nes nežinome kito panašaus rinkinio, kuris pažymi kone be pertraukos rašytais dvasiniais užrašais ištisą gyvenimą kunigo, tapusio popiežium, ir atskleidžia jo stropiai saugamą paslaptį, pridengtą besišypsiančio, nekalto linksnumo: jo malda, jo siela. Iš tikro jis apima užrašus, pasiryžimus, mąstymus, užrašytus įvairių rekolekcijų ir dvasinių lavybų progomis nuo 1895 metų...“.(13)

Giuseppe Roncalli, kuris buvo išrinktas popiežium 1958 m., gimė dešimtį metų vėliau negu Matulaitis. Ir jis, kaip Matulaitis, daugelio laikomam šventuonui, nors dar viešai tokiu nėra pripažintas. Tarp jo ir Matulaičio gyvenimo būtų galima rasti nemažai panašumų; jie yra beveik bendraamžiai, abu nuo jaunystės besiveržią į Dievą, pasirinkę dvasinį pašaukimą ir ištikimai jį vykdę, net ligi didvyriškų dorybių aukštumos. Paklaustas, ar duosias leidimą spausdinti savo asmeniškų užrašus, popiežius Jonas XXIII pasakė, jog tai yra jo giliausių troškimų, jo vidinių kovų, jo slapčiausių išgyvenimų kronika, besistengiant kiek galima pilniau įgyvendinti savo pašaukimą. Jis nelabai norėjęs juos leisti viešumon, bet sutikęs tik dėl to, kad jie gali būti naudingi ateinančioms kartoms, ieškančioms gilesnio santykio su Dievu.(14)

(Nukelta į 2 psl.)

Arkivyskupas Jurgis Matulaitis (antras iš kairės tarp sėdintųjų kunigų) 1926 metais su Lawrence, Massachusetts, Sv. Pranciškaus lietuvių parapijos nariais parapijos gegužinėje „Palangos“ parke, Melbuen, Massachusetts.

Koncertui artėjant

Pokalbis su soliste
Maryte Bizinkauskaite

Išėjimas vokaliniam pasauliui staiga iškilio nauja žvaigždė **Marytė Bizinkauskaitė**. Laimėjusi šio krašto didžiulius konkursus, angažuota žymių operom, mūsų kolonijų scenose dar ne per daug žinoma, dar nesuspėjusi visu ūgiu čia išsiesti. Todėl jos artėjantis koncertas lapkričio 2 d. Marijos aukštesniosios mokyklos auditorijoje, Chicagoje, kelia ypatingą dėmesį. Ji čia atliks didžiąją viso koncerto programos dalį šalia net trijų vyrų solistų. Koncertą rengia Chicago's Naujoji opera ir „Dux Magnus“ operos plokštei leisti komitetas. Laukiamo koncerto proga pateikėme solistei kelis klausimus. Į juos Marytė Bizinkauskaitė čia maloniai atsako.

— Koks buvo aštinas pradėti dainuoti?

— Nuo pat mažens labai mėgau muziką. Bet įvykis, kuris mane pastūmėjo į operines dainininkės karjerą buvo Puccini *Madame Butterfly* spektaklis, kurį aš stebėjau, būdama penkta-me skyriuje. Po to aš buvau tikra, kad nieko daugiau nenoriu savo gyvenime pasiekti, kaip tapti operos dainininke.

— Taigi jaunos mergaitės svajonės pradeda tapti realybe. Kurios muzikos mokyklos ar dainavimo mokytojai padėjo išbūlinti balsą iki tokios aukštumos?

— Bostono konservatorijoje studijavau su E. Pilla, o garсияje Curtis Institute toliau tobulinau bel canto dainavimo meną su M. Malas, kurios vyras yra vienas iš pirmųjų bari-tonų Metropolitan operoje.

— Sprendžiant iš jūsų dainavimo mokytojų pavardžių — italų ir

graikų, dviejų žymiųjų šių laikų dainavimo mokymosi eksponentų, gavote geriausią pagrindą bel canto dainavimo mene. Kuris operos dainininkas ar dainininkė paliko jums giliausią išpūdį ar net paveikė jūsų dainavimo stilių?

— Zinka Milanov — ilgus metus Metropolitan operoje dainavusi primadona, viena iš mėgiamiausių garsiojo dirigento Arturo Toscanini sopranų.

— Idomu, kad nepaminėjote nė vienos iš mūsų dienų primadonų kaip savo ideala, tačiau pasiklausius Milanov ir jūsų dainavimo nesunku at-rasti giminingumo tarp jų dviejų: stiprus dramatinio atspalvio balsas ir intensyvus dainavimas. Kuri opera yra jūsų mėgiamiausia ir kuris operinis personažas yra jūsų alter ego — idealiausia rolė jūsų balsui ir vaidybai?

— Mano mėgiamiausia opera yra Puccini *Manon Lescaut*, o mano mėgiamiausia rolė — Sour Angelica (seselė Angelica), to paties vardo Puccini operos pagrindinis personažas.

— Taigi vieni iš ryškiausių žmogiškos ir dangiškos meilės pavyzdžių, kurie, manau, atspindi jūsų jaunatvės troškimą tapti sesele, kuri vėliau nugalėjo noras būti operos dainininke. Papasakokite trumpai apie jūsų neuitą kelią operiniame pasaulyje, pabaigus studijas konservatorijoje.

— Laimėjus Metropolitan operos konkursą, gastroliavau kaip solistė su keleta simfoninių orkestrų rytiniame Amerikos pakraštyje, vėliau, kaip žinote, dainavau karalienės rolę Dariaus Lapinsko operoje *Dux Magnus*

Sopranas Marytė Bizinkauskaite

Chicagoje, po to tuojau išvykau vasariniam sezonui Santa Fe operoje, kur atlikau Pallas Athene rolę Monteverdi operoj *L'Incoronazione di Poppea*. Taipgi dainavau kaip solistė PBS televizijos programoje *Heroes and the Test of Time* ir ši rudenį gastroliavau Hamiltono operoje.

— Daug nuveikta gana trumpu laiku. Kuris iš tų pastatymų paliko jums daugiausia atmintys?

— Vasaros sezonas Santa Fe operoje paliko man didelį išpūdį savo malonia darbo nuotaika ir nuostabiai gražia gamta, o muzikinis dalyvavimas *Dux Magnus* operos pastatyme paliks neišdildomas mano atmintyje. Tai

muzika, nors moderni, bet kartu ir labai melodinga, labai gerai parašyta balsui ir nė vienu momentu nėra nuobodū.

— Atrodo, kad neišsigandote tos muzikos disonansų?

— Disonansai pranyksta, kai dainininkas gali užsikabinti už geros melodijos, ir muzika duoda jam progos parodyti savo širdį.

— Kokie ateities planai?

— Ateinančių metų pradžioje vyktu dainuoti Kalifornijos operoje Fiordiligi rolę Mozarto operoje *Così fan tutte*. Buvau kviesta koncertuoti Australijoje, bet, deja, turėjau atsisakyti, nes laikas susikryžavo su minėtomis gastrolėmis Kalifornijoje. Rytoj skrendu į New Yorką, kur,

Metropolitan operos kviesta, dainuosiu koncerte ryšium su pereitų metų laimėjimu jų dainininkų konkurso. Be to, esu pakviesta New York City operos dainuoti *Madame Butterfly* su ju keliaujančia operos kompanija. Pasiūlymas labai gundantis, bet kartu ir bauginantis: tai labai sunki rolė ir daug reikalaujanti stiprybės iš solistės, ypač keliaujančios operos sąlygose. Taipgi rimtai vedu derybas dėl gastrolių Europoje kitų metų vasarą.

— Tad, atrodo, Chicago Jus kaip tik laiku suspėjo pasikviesti, prieš pakeliant sparnus į didesnius tolius. Idomu, kad atvykstate atlikti koncertą, paaukodama savo honorarą *Dux Magnus* plokštelės išleidimui — tai labai kilnu iš jūsų pusės. Ar ruošiatės toje plokštelėje ir dainuoti?

— Reikia tikėtis, kad maestro Lapinskas, rinkdamas solistus *Dux Magnus* plokštei, nepamirš mane pakviesti, nes jis pažįsta šalia manęs ir dar daugiau labai gerų sopranų. O dėl mano honoraro paaukojimo tos plokštelės išleidimui, tai man atrodo, kad 600 metų Lietuvos krikšto sukilnesio kaip išleisti tą plokštelę, kuri sukasi apie vienintelį mūsų šventąjį — šv. Kazimierą ir mūsų partizanų kovas už Lietuvos laisvę.

— Jūsų Chicago's koncerto programą sudaro beveik išimtinai romantiški kompozitoriai. Ar tai Jūsų mėgiamiausia muzikinė epocha? O gal balsas buvo lavinamas ta kryptimi?

— Mano nuomone, visa gera muzika yra romantiška, jeigu aš galiu panaudoti tą žodį truputį kitokia prasme. Žinoma, bel canto dainavimas daugiausia yra rišamas su romantinių kompozitorių operomis, bet man atrodo, kad ir kitų epochų muzika gali daug ko gero susilaukti iš bel can-

to dainininko, padarius kai kurių stilių prisitaikymų.

— Jūsų koncerte išgirsime *Budriūno, Žilevičiaus ir Banaičio dainas bei arijas. Ką galėtumėte trumpai apie jas pasakyti?*

— Tos dainos yra romantiškos, balsiniai patogios, savo nostalgija ir teksto grožiu labai artimos mano širdžiai.

— Jūs esate trečios kartos lietuvaitė, bet labai gražiai kalbate lietuviškai, mielai oend-raujate su lietuviais ir didžiuojatės savo kilme. Pastebėjau net profesinėje savo vizitinėje kortelėje esate išrašiusi frazę „Tegyvuoją Lietuvą“. Kas yra šio Jūsų stipraus lietuviškumo kaltininkas?

— Mano tėveliai, beaugindami mane, įdiegė man tą meilę Lietuvai, o aš subrendus priėjau išvados, kad, norint išaugti į tobulą žmogų, reikia būti atvirai sau ir savo kilmei. Mano nuomone dainininkas šalia savo balso turi turėti ir tvirtą asmenybę, kad galėtų pasiekti publiką savo dainavimu.

— Koncerto programoje šalia solo dainų girdėsime ir duetų. Kai kurie solistai nemėgsta ansamblio dainavimo ir bando savo neapykantą išreikšti, viens kita bandydami prarekti. Kokia Jūsų nuomonė dėl to?

— Man labai patinka dainuoti duetus — dauguma jų operose yra meilės duetai, jeigu turi gerą partnerį. Baritonas Robert Smith, kuris *Dux Magnus* operoje dainavo vyskupo rolę ir tenoras Fred Walker, su kuriuo dainavau Santa Fe operoje šią vasarą, abu yra pirmos rūšies solistai ir bus malonu čia su jais atlikti keletą romantiškų, nuotaikingų duetų iš pasaulinės operos repertuaro.

— Pabaigai, ką galėtumėte pasakyti Chicago's lietuvių publikai, artėjant Jūsų koncertui?

— Kiekvienas solistas ar solistė gyvena ir miršta scenoje su

savo publika. Kaip gelės žiedo pilnam atsidarymui reikalinga saulė ir lietus, taip kiekvienam dainininkui ir pilnam jo išsivystymui reikalinga publika ir jos aplodismentai. Tikiuosiu daugumą Jūsų matyti mano koncerte Chicagoje.

(koresp.)

Chicago's teatruose

Nuosmukio komiška
melodrama

Šešioliktas metus Chicagoje veikianti Organic teatro bendrovė stengiasi išvesti į sceną naujus veikalus, nesibijodama eksperimentavimo. Gavusi lėšų iš Illinois menų tarybos ir remiama Chicago's dailių menų tarybos, dabar iki spalio 26 d. imtina stato George Freek komiška melodramą „The Stranger in Stanley's Room“. Vaidinimai eina nedidelę, bet patogioj salėj 3319 North Clark.

Drama savotiška. Vaiduoja gyvenima, koks matomas televizijoje, su visu nuosmukiu, seksu gausa, šeimos irimu, ir susikryžaviimu, gerimu, narkotikais. Žiūrovams sudaromas išpūdis, kad jie žiūrį į milžinišką televizijos ekraną, kur vyksta kažkas panašaus į amerikiečių paplitusią „soap opera“, kur kartūnų spalva nudažytas veidas aktorai išryškina dabarties gyvenimo paviršutiniškumą, banalumą ir materializma.

Vaiduojamas gėraširdis vyras, įsitikinęs, kad dirbdamas chemikalų fabrike jis gavęs vėžį. Jo žmona psichiatro pacientė. Į jų gyvenimą įsibrauna vyras proles, šundaktaris, prieskyres su žmona, ir paviljoja brolio žmona. Rengiasi su ja vykti į Paryžių. Gėraširdis brolis jiems nepavydi. Atsiranda ir „daktaro“ žmona — transvestitė. Kartojasi kietos įtamos scenos. Viskas baigiasi, kad visi sugrįžta prie savų. Veikalas eksperimentinis, atgrasus, ryškiai, kad ir liūdnai, pavaizduoja televizijos laikų žemo lygio kultūrą.

Autorius George Freek kilęs iš Belvidere, Illinois, vienintelis keturis kartus laimėjęs Illinois menų tarybos dramos konkursus.

J. Pr.

Jurgio Matulaičio „Užrašų“ reikšmė mums

(Atkelta iš 1 psl.)

Idomu, kad Matulaitis pasisavino tą pačią užrašų vedimo pratybą bei metodą. Tuo metu tai buvo dvasinio gyvenimo vadovų gana plačiai rekomenduojama lavyba siekiantiems gilesnio dvasinio gyvenimo. Jos naudojimas vėl grįžta mūsų laikais su tam tikru psichologiniu atspalviu. Šis būdas keliamas kaip gera priemonė savęs pažinimui žmonėms, kurie nuoširdžiai siekia priartėti prie Dievo — ir dvasiškams, ir pasauliečiams. Dr. Ira Progoff, gelmių psichologijos tyrinėtojas, parašęs daug knygų šia tema, yra išvystęs visą metodą asmeniškų užrašų vedimui, (15) kurį komentuoja ir pritaiko specifiskai religiniams tikslams įvairūs dvasinio gyvenimo vadovai katalikų tarpe. — jėzuitas, benediktinas ir kiti. (16)

Matulaičio *Užrašai* slepia savyje kažką labai tradicinio ir kažką labai modernaus. Kai tragiškai žuvs Dag Hammarskjöld paliko savo asmeniškų užrašus su laišku draugui dėl jų išleidimo, tai sukėlė didelį nustebimą daugelio asmenų, kurie jį pažino arba bent buvo apie jį girdėję pasaulinių įvykių arenoje. Po mirties rastame laiške (17) jis pasisakė, kad rašęs tik sau, be jokio noro spausdinti. Šie užrašai tai jo vidaus gyvenimo veidrodys, kuriame atsispindi tikrasis jo profilis: tai „tam tikros rūšies baltas knyga apie mano derybas su savimi pačiu ir su Dievu“. (18) Poetas W. H. Auden, (19) užrašų vertėjas į anglų kalbą, savo įvade pažymi, jog tai svarbus istorinis dokumentas, kuris nurodo žymaus profesinio asmens bandymą savo gyvenime suderinti *via activa* (veiklos kelią) ir *via con-*

templativa (kontempliacijos kelią). (19) To labai sąmoningai siekė Jurgis Matulaitis. *Užrašuose* matyti, kaip jis pats siekė maldos ir veiklos derinio, ką apie tai galvojo ir kaip norėjo kitus tuo keliu vesti. Visos jo visuolinių reformos buvo vadovaujamos tokio derinio minties, nes, jo manymu, tai pagrindinis būdas tikinčiam žmogui gyventi moderniam pasaulyje. Štai būdinga citata iš *Užrašų*:

Mes ketiname gyventi maldingu, vidiniu dvasiniu gyvenimu, bet drauge veikliu, darbščiu, intensyviu gyvenimu. Mūsų pavyzdys tebūna Jėzus Kristus, ne tik ramiai dirbantis Nazareto namelyje, ne tik Kristus sėve varginantis, badaujantis 40 dienų tyruose, ne tik Kristus, praleidžias naktį besimeldamas, bet ir Kristus dirbantis, verkiantis, kenčiantis, Kristus tarp minių. (20)

Ir nė kiek nemažiau jaudinan-ti jo paties kova su savimi, besistengiant tvarkingai dirbti: Labiausiai mane žudė šį mėnesį valdžioti ir mintys. Per mažai jas valdžiau. Kiek kartą atsitiko koks svarbesnis reikalas, tai jau pagavęs mane ir nešiojo kur tinkamas ir blaškė į visas puses, dirbtū neduodamas. Taip pat nors dirbau, bet nebuvo geros tvarkos darbuose. Taigi ir pasikietinu šį mėnesį, Dievui padedant, vengti netvarkos savo darbuose ir valdyti mintis ir valdžiotę. (21)

Matulaičio *Užrašuose* nuskamba ne tik kunigiški bei vienuoliški idealai, bet ir kasdieninio gyvenimo grumtis, labai žmogiški pergyvenimai, bendri mums visiems. Kiek čia įrašyta asmeninės kančios, savo silpnumo ir nepajėgumo pajutimo, įvairių išorinių gyvenimo vargų bei rūpesčių ir drauge nuolatinis pasitikėjimas Dievu. Jo globa, gailėstingumu, pagalba, vedimus per žmonių ir piktosios

dvasios suregztas pinkles, pagundas, bandymus. Ar ne toks yra kiekvieno mūsų gyvenimas?...

Dvasinės autobiografijos
žanro ypatybės

Dvasinės autobiografijos ir autobiografiniai užrašai sudaro atskirą žanrą pasaulinėje religinėje literatūroje, bent vis labiau jis tokiu pripažįstamas. Nuo Augustino *Išpažinimų*, rašytų penktą šimtmečio pradžioje, ligi dabar šios rūšies veikalai, nors negausūs, bet dažnai susilaukia didesnio dėmesio negu daugelis kitokių religinio turinio knygų. Šešiolikto amžiaus Teresės Avilietės raštų vertimai 21 kalba yra plačiai skaitomi visais laikais. Jo *Gyvenimas*, kuris iš tikro nėra jos gyvenimo įvykių atpasakojimas, o jos maldos gyvenimo atskleidimas kitus pamokyti, jau buvo verčiamas į anglų kalbą vos 20 metų po jos mirties. Žinome, kokia populiaru buvo ir tebera Lisieux Teresės *Sielos istorija*. Karmelitai neseniai išleido šiu savo šventųjų raštų naujus vertimus, kiek galima tiksliau prisiilaukiant originalių rankraščių.

Šios rūšies veikalai pasižymi intymiu, savitu stiliumi, dažniausiai nėra literatūriškai išbaigti ar nudaiktinti, nes buvo rašomi skubotai, iš širdies, be noro kam nors pasirodyti, imponuoti. Stilius dažnai nelygus, minties srovė šiek tiek pasišokinėdama vysto savo temą. Yra daug nukrypimų į pašales, nes nesistengiama laikytis griežtos logikos. Grynai asmeniškai širdies prasi-veržimai susipina su objektyvesniais savo pergyvenimų atpasakojimais. Į savų pergyvenimų srautą nuolat įsiterpia lyg maldos,

lyg atsidūsėjimai, išreiškia dėkingumą Dievui, apgailestavimą savo menkumo, silpnumo, Dievo garbinimai už jo gerumą, išmintį, apvaizdą. Visas tonas dažnai yra neformalaus pašnekesio, nuosirdus, šiltas, artimas.

Kodėl šie veikalai yra taip patrauklūs? Aišku, daug ką patraukia smalsumas sužinoti kokias nors asmeniškias paslaptis, o ypač apie žymesnius žmones. Tačiau tiesa ir tai, kad tokius raštus mieliau paimam ir rankas, nes juose pajuntame gyvą žmogų. Romano Gardini, išnagrinęs švento Augustino raštus, sako, kad tai yra dėl to, jog „žmogus yra žmogaus kelias į Dievą“. (23) Ar ne tiesa, kad mums daug maloniau ir įdomiau skaityti tikrų žmonių religinių pergyvenimų, jų asmenišką patirtį, negu bet kokius pamokslus ar teologines disertacijas, kad ir nepaprastai išmintingas.

Ir štai turime tokį veikalą lietuvių kalba. Matulaičio *Užrašai* ilgainiui atras savo vietą klasikinių religinių autobiografijų rikiuotėje. Tai unikalus veikalas mūsų lietuviškoje religinėje literatūroje, kito panašaus ligi šiol neturime. Jo reikšmė mums yra didelė ir dėl to, kad autorius yra vienas iš mūsų, ir kad jis yra šventas, mūsų laikų žmogus, išgyvenęs tai, kas mums suprantama ir artima.

Apie Matulaitį kaip sociologą ir visuomenininką yra nemažai yra prirašyta. Tačiau jo *Užrašus* skaitant daug kas gali nustebti, kad Matulaitis buvo ne tik veikėjas, bet ir mistikas. Jo veiklumas, jo didelė įtaka daugeliui žmonių, jo sugebėjimas bendrauti ir bendradar-

biauti su įvairiausių pažiūrų žmonėmis mus domina, nes jaučiame, kad tai mūsų laikams reikalingos ypatybės. Hammarskjöldas savuose užrašuose pažymėjo, jog mūsų erde kelias į šventumą turi eiti per veiklos pasaulį. (24) Matulaitis buvo veiklos žmogus, sugebąs ir pats veikti, ir kitus į veiklą įtraukti, tačiau jo veikla buvo sėkminga dėl to, kad jis buvo ir gilaus vidinio gyvenimo žmogus. Nors mūsų povatikinė epocha labai garbina veikimą, tačiau ji pradeda juo ir nusivilti. Ir mes, lietuviai, pradėdami savo veikimui nusivilti, jei kritiškai jį pasižiūrime. Tikrai sėkminga veikla turi nešti ramybę, santauką, džiaugsmą. Ji turi plaukti iš neuzterštų dvasinių šaltinių, kitaip jį išsigimsta ir neša daugiau blogo negu gero, kad ir kažin kokiais kilniais motyvais pateisinama.

Matulaičio portretai jį mums parodo ramų, malonų, santūrų. Jo biografai (24) pabrėžia jo taktą, orumą, dvasinę ir psichinę pusiausvyrą net ir labai sunkiose aplinkybėse. Jo *Užrašai* tačiau mums atidengia jo vidinę kovą, nusivylimus, savo silpnumą ir nepajėgumo išgyvenimą, išsekimą ir nuovargį. Tokia mūsų visų žmogiška patirtis. Tik Matulaitis mums parodo, kaip vel atgauti jėgas, iš naujo atsimeriam į Dievą, pasitikint jo gerumu. Matulaičiui būdingas stiprus pasitikėjimas Dievu Apvaizda, apie kurią *Užrašuose* galima rasti nuostabių paragrafų.

Yra dar vienas elementas, kuris, mano manymu, ypač gali patraukti mūsų dėmesį Matulaičio *Užrašuose*. Kai kurios jų vietos skamba tiesiog pranašiskai. Matulaičiui teko dirbti ir vargti ir būti persekiojamam priešiškos valdžios. Jis dažnai svarsto, kaip geriau tokiais

atvejais pasielgti: kaip nepasiduoti baimei, o iš kitos pusės, kaip neieškoti pavojų, apsinant protį ir išmintingai, tačiau niekuomet nenulaidžiaujančiam Dievo ir Bažnyčios priešams. Atsižvelgiant į dabartinę tikinčiųjų kovą Lietuvoje, kokios aktualios šiandien yra jo pastabos, pagrįstos gyva patirtimi.

Užrašų tekstai

Matulaičio *Užrašai* yra turtas, kurio mes patys dar nesugebėjome tinkamai įvertinti. Užtat mus moko kiti. Lenkai jau prieš kelerius metus išleido gražiai paruostą tekstą su paaiškinimais. Tiesa, jis nepilnas, nors patraukliai apipavidalintas ir pavadintas *Dziennik Duchowy*. Pirma laida išleista 1973 m. Romoje, antra 1980 m. taip pat Romoje. Išspausdinta dienoraščio dalis, rašyta Petrapily ir Šveicarijos Friuborge, ir pridėtas 1911 m. kelionės į Romą aprašymas. Mūsų šios leidinys gana skurdus, palyginus su šiuo. Jis, paruostas kun. A. Matulaičio, marijono, buvo išleistas Londone, Anglijoje, ir ligi šiol yra vienintelis lietuviškas leidinys. Įvade pažymėta, kad buvo leidžiamas arkivyskupo Jurgio Matulaičio 25 metų nuo mirties sukaktuvių bei 1953 m. — Šventųjų metų proga. Šalia dienoraščio teksto įdėta ir Matulaičio laišku ištraukos. Itališkas dienoraščio dalies vertimas yra Vincenzo Cusumano knygoje *Innamorato della Chiesa*, išleistojo Milane 1963 metais. Cusumano knygos vertimas į anglų kalbą, pavadintas *In the Service of the Church*, išleistas Chicagoje 1974 metais.

Šiuo metu rūpinamės išleisti naują, pilnesnę *Užrašų* laidą su paaiškinimais, kad būtų norminis leidinys, iš kurio būtų daromi tikslesni ver-

timai. Be to, šiuo metu ruošiantis arkivyskupo Jurgio Matulaičio beatifikacijai, kurios, pagal žinias iš Romos, galime sulaukti 1987 metais, tiktų mums įsigilinti į jo paliktą testamentą.

NUORODOS

1. J. Brazaičio *Raštai*, II; red. A. Skrupskelienė ir C. Grincevičius (Chicago: I Laisve fondas, 1981), psl. 77-100.
- 2 Ten pat, psl. 96.
- 3 Ten pat, psl. 97.
- 4 Ten pat.
- 5 *Vaižganto Raštai*, I (Tilžė: Svyturio bendrovė, 1923), psl. 136-150.
- 6 „Mirė Jurgis Matulevičius“, *Arkiyviskupas Jurgis Matulevičius* (Marijampolė, 1933), psl. 67-69.
- 6 „Mirė Jurgis Matulevičius“, psl. 68.
- 7 Ten pat, psl. 69.
- 8 Ten pat.
- 9 „Ką Arkivysk. J. Matulevičius yra parašęs“, *Arkiyviskupas Jurgis Matulevičius*, psl. 288-299.
- 10 *Instrukcijos Marijonams* (Marijampolė, 1933).
- 11 *Journal of a Soul*, trans. Dorothy White (New York: McGraw-Hill, 1965).
- 12 *Markings*, trans. Leif Sjöberg and W. H. Auden (New York: Alfred A. Knopf, 1966).
- 13 *Journal of a Soul*, Introduction, p. xvi. Mano vertimas.
- 14 Ten pat, p. xvii.
- 15 Ira Progoff, *At a Journal Workshop* (New York: Dialogue House Library, 1975).
- 16 Francis Dorff, O. Praem., „The Heart of Progoff's Process Spirituality“, *Review for Religious*, (1980), 39, no. 3, pp. 389-403; Jerome Kodell, O.S.B., „Lectio Divina and the Prayer Journal“, *Review for Religious* (1980), 39, no. 4, pp. 582-591; Richard J. Hauser, S.J., „Keeping a Spiritual Journal: Personal Reflections“, *Review for Religious*, (1983), 42, no. 4, pp. 575-584.
- 17 *Markings*, laiškas, skirtas Leif Belfrage, išspausdintas pačioje knygos pradžioje.
- 18 Ten pat. Mano vertimas.
- 19 *Markings*, Foreword, p. xx.
- 20 *Užrašai*, (Londonas: Tėvai Marijonai, 1953), psl. 74.
- 21 Ten pat, psl. 84.
- 22 *The Conversion of Augustine*, (Westminster, MD: Newman Press, 1960).
- 23 Ten pat, psl. 7.
- 24 Stasys Yla, *Jurgis Matulaitis* (Putnam, CT: Nekaltai Pradėtosios Marijos Seserys, 1977); Dr. Antanas Kutas, *Arkiyviskupas Jurgis Matulaitis Matulevičius* (Chicago: Draugas, 1979).

Trisdešimt trečiasis Santaros-Šviesos suvažiavimas

(Tesinys iš praėjusio šeštadienio)

Šeštadienis, rugsėjo 6 d.

Šeštadienio programos didele dalį sudarė Alfonso Nykos-Niliūno poezijos analizė. Iona Gražytė-Maziliauskienė skaitė pasakaitą „Nykos-Niliūno amžinasis grįžimas“, o Rimvydas Šilbajoris — „Kai kurie Nykos-Niliūno eilėdaros aspektai“. Apie Nyką-Niliūną pradėdama kalbėti, Iona Maziliauskienė pažymėjo, kad Nyka-Niliūnas nepopuliarus, mažai žinomas, apie jį mažai rašoma, jo niekas visuomenėje nemato. Bet, Ilonos Maziliauskienės manymu, jis yra vienas iš pačių reikšmingusių mūsų poetų.

Prieš pradėdama kalbėti apie Nykos-Niliūno temas ir įvaidžius, kritikė panagrinęjo prancūzų poeto Charles Baudelaire'io įtaką Niliūnui. Baudelaire'as remiasi prielaida, kad poetas niekada nėra nuoširdus. Pavyzdžiui paėmė Pablo Nerudą, kuris sakosi noris, kad jo poezija būtų kaip duona, noris savo poeziją skirti paprastam žmogui. Bet paprastas žmogus poezijos neskaitytų, ir Pablo Neruda nėra joks vargdenio brolis, jis yra intelektualas. Baudelaire'o išvestus keturis punktus Iona Maziliauskienė pritaikė Nykos-Niliūno poetinei raidai:

1. Poetas turi daugiau negu vieną ego. Ir visi tie ego yra daugiau ar mažiau vienodai įtikinami;

2. Yra asmenybė, kuri automatiškai yra antitezė kasdienybei. Todėl vienas iš modernios poezijos bruožių yra šlykštėjimas kasdienybe;

3. Kiekvienas poetas yra aristokratas — „dandy“, ir nežiūrint blogųjų jo pusų, tai yra pasirenkama. Vienoje pusėje yra idealas, iliuzijos, kilimas į viršų, o kitoje — identifikacija su silpnosiomis charakterio pusėmis, iš to kyla įtampa.

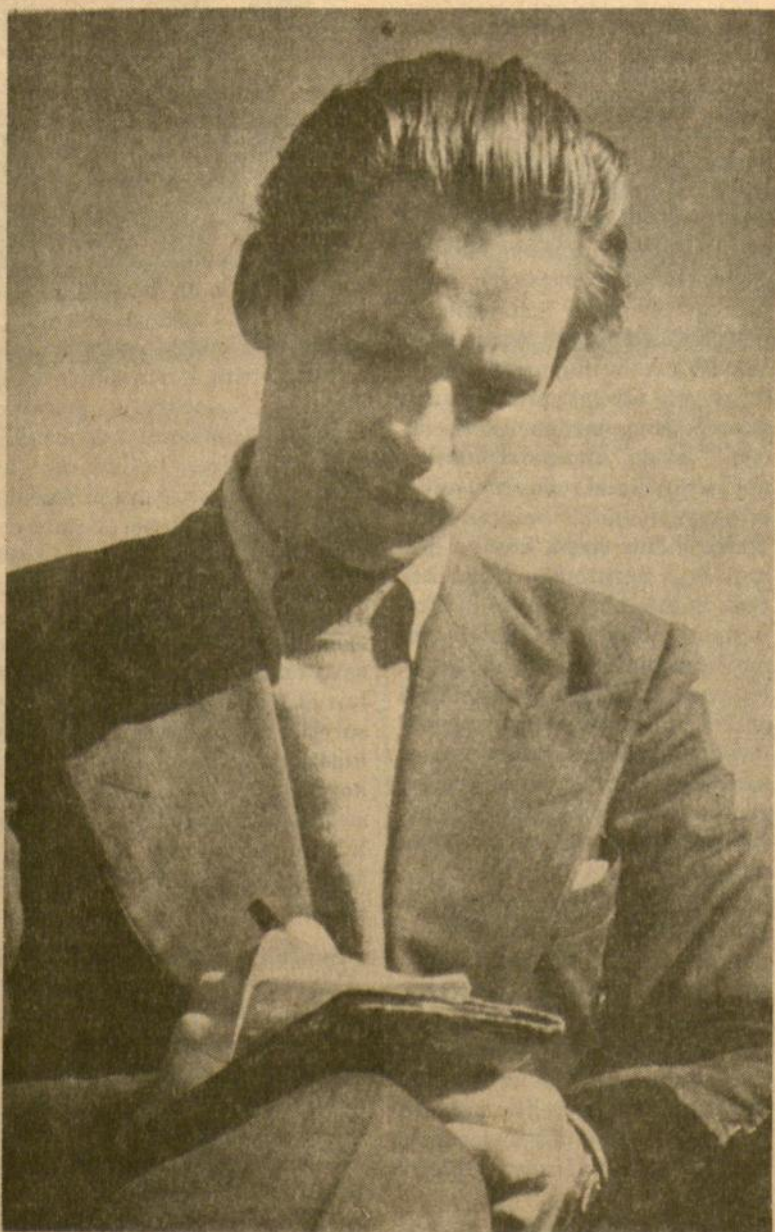
4. Poetas įvykdo metamorfozę iš estetiniai nepatrauklaus, koruptuoto, ir estetinį kūrybinį grožį. Anot Baudelaire'o, „Paryžius man davė purvą, aš padariau iš jo auksą“.

Kritikė paneigė „amžinojo grįžimo“ absurda, teigdama, kad iš tikrųjų grįžtama ir nuostabių pasauli, kuris nėra erdvė, bet yra tos pačios temos. Nagrinėjant Nykos-Niliūno kūrybą, buvo pasirinkti trys teminiai variantai: veidrodžio, paradokso, kaip teigia kritikė, yra noras iš vienos pusės atsispėti ir ką nors sukurti, o iš kitos pusės — artinimasis prie to menko sutvėrimo — žmogaus ir jam labai didelė simpatija. Antroji paradokso pusė yra garbinimas nežinojimo, instinkto, o iš kitos pusės — žinojimo nuodai ir kartu maištingumas prieš Dievą ir lemtį. Ir trečioji pusė yra ištikimybė. Ištikimybė — tai nuolatinis ilgėjimas „mėlynujų toli“.

Trečia tema — Eldorado — tai pasaulis, kuris nepasiekiamas, pasaulis, kuriame Nyka-Niliūnas norėtų gyventi. Tai estetiškoji dimensija. Tai nostalgiskas, nebūtinai malonus kraštas. Eldorado yra distancija nuo kasdienybės, nuo vidutiniškumo, tai nerealaus pasaulis, dėl kurio viskas yra paniekinama. Jei Eldorado būtų tikras, ir jei poetas grįžtų į jį, jis gerai žino, kad „iš ten aš vėl išeičiau“. Pasaulis nuostabus gali būti tik viduje, todėl jį negalima nueiti, ir jį galima tik nuolat sugrįžti.

Nyka-Niliūnas liko vienišas tarp mūsų poetų, jis neturi mokyklos, neturi pasekėjų. Jis mažai pažintas, bet savo originalumu „pasiekęs amžinybės rytą“, vargal Iona Gražytė-Maziliauskienė.

Nykos-Niliūno poezijos analizę tęsė Rimvydas Šilbajoris, pasirinkęs temą „Erdvė ir žodis Niliūno poetikoje“. Sakėsi noris kalbėti apie poetą paprastai, bet pats paneigė galimybę „dalytis kartu su Nyka-Niliūnu mintimis prie židinio“, nes, anot Šilbajorio, „poeto sielų visko tiek daug“,

Alfonsas Nyka-Niliūnas pokario laikais Schwaebisch Gmuend stovykloje, Vokietijoje. Nuotrauka Vytauto Maželio

rinkiny jį jau pavirtusi į kandy, bet nykštukai tebesaugo. Klausimas, anot kritikės, ar yra svarbu moteris, ar kristalinis karstas, nes jis vėl panašus į veidrodį, langą, refleksiją. Idealioti moteris negali būti gyva, ji gali būti tik mirusi, išėjusi, arba nepažįstama.

Paradokso yra todėl, kad didžiosios dvi žmonos yra Prometėjas, žmogaus, karaliaus iš vienos pusės, ir nevikraus, mažo ir keisto brolio — iš kitos pusės. Vienas — egzaltuotas, kitas — labai žemas, vabalėlis, kurmis. Tarp tų dviejų polių nėra sintezės, iš to plaukia tikrovės tragiškumas. Prometėjas nuolatos pergyvena tą tragiką, kad pas jį ateina kas nors ir sako: „Kariau, tavo miestą ir iliuziją sugriovė audra“. Šis paradokso, kaip teigia kritikė, yra noras iš vienos pusės atsispėti ir ką nors sukurti, o iš kitos pusės — artinimasis prie to menko sutvėrimo — žmogaus ir jam labai didelė simpatija. Antroji paradokso pusė yra garbinimas nežinojimo, instinkto, o iš kitos pusės — žinojimo nuodai ir kartu maištingumas prieš Dievą ir lemtį. Ir trečioji pusė yra ištikimybė. Ištikimybė — tai nuolatinis ilgėjimas „mėlynujų toli“.

Trečia tema — Eldorado — tai pasaulis, kuris nepasiekiamas, pasaulis, kuriame Nyka-Niliūnas norėtų gyventi. Tai estetiškoji dimensija. Tai nostalgiskas, nebūtinai malonus kraštas. Eldorado yra distancija nuo kasdienybės, nuo vidutiniškumo, tai nerealaus pasaulis, dėl kurio viskas yra paniekinama. Jei Eldorado būtų tikras, ir jei poetas grįžtų į jį, jis gerai žino, kad „iš ten aš vėl išeičiau“. Pasaulis nuostabus gali būti tik viduje, todėl jį negalima nueiti, ir jį galima tik nuolat sugrįžti.

Nyka-Niliūnas liko vienišas tarp mūsų poetų, jis neturi mokyklos, neturi pasekėjų. Jis mažai pažintas, bet savo originalumu „pasiekęs amžinybės rytą“, vargal Iona Gražytė-Maziliauskienė.

Nykos-Niliūno poezijos analizę tęsė Rimvydas Šilbajoris, pasirinkęs temą „Erdvė ir žodis Niliūno poetikoje“. Sakėsi noris kalbėti apie poetą paprastai, bet pats paneigė galimybę „dalytis kartu su Nyka-Niliūnu mintimis prie židinio“, nes, anot Šilbajorio, „poeto sielų visko tiek daug“,

tiek daug užuominų, žmogaus dvasios istorijos įvykių, kad norint apie tai kalbėti paprastai, reikia su visu tuo būti nepaprastai gerai pažįstamam ir sukurti savo kalbą apie Niliūną, kaip kuriamas jo eilėraščių. Ši pasakaita — tai kritiko išėjimas to paprastumo, siekiamas pasidalinti „pagrindiniais žingsniais“, kurių reikia, norint suprasti poeta.

Vienas tvs žingsnių — erdvė. Poetui erdvė netapati mus supantiems plotams. Kitokia ji tuo, kad kiekvienas daiktas su kitais sudungtas mąstymo ir jausmo procesais, jis kalba apie kitus daiktus.

Rimvydas Šilbajoris įsėina iš Nykos-Niliūno tvirtinimo „Vyno stubukle“: „Būtiš ir forma yra kūnas tapęs žodžiais“. Nuvokdamas, kad visi pasauliai, tikri ir netikri, turi savo išmatavimus, Šilbajoris pastato dėmesio centre Niliūno poetinę erdvę ir žūvė kaip poetas ją keičia. Erdvės

Idomūs parafravimai ir kūrybingos interpretacijos užbūrė klausytojus ir galbūt, abiejų kritikų dėka, atvedė į gilesnį Ny-

kos-Niliūno poezijos supratimą, ar bent nenumaldomą norą suvokti jo kūrybos gelmes. Ilgai užsitiesusios diskusijos įrodė, kad poezija dar neprarado aktualumo ir tikriausiai nepraras, kol neges mūsų poreikis suvokti save ir iforminti būti.

Vytautas Merkys, istorikas iš Lietuvos, supažindino klausytojus su savo nuderbtais darbai istorijos srity ir istorijos mokslo padėtimi Lietuvoje. Dabar istorijos mokslas, jo teigimu, remiasi faktais, stengiasi naudoti minimalią jų interpretaciją. Pažinimo riboms plečiantis, sako istorikas, mokslo darbai parašyti be gilesnių, atraminų studijų, sensta, visuomenė kelia didesnius reikalavimus, negu buvo manyta. Todėl išskyla poreikis imtis gilesnių, profesionaliesnių tyrinėjimų.

Vytautas Merkys yra išleidęs daugelį studijų, knygų. *Vilniaus miesto istorija* aprašo miesto gyvenimą iki 1917 metų. *Lietuvių nelegalioji spauda kapitalizmo laikotary* nagrinėja spaudos draudimo mechanizmą, kaip per valdžios leidžiamą spaudą buvo siekiama didžiavalstybinių tikslų, ignoruojamas lietuvių tautos kultūrinis lygis — buvo laikoma, kad lietuvių tautai reikia trijų knygų — elementariaus, maldaknygės ir kalendoriaus... *Lietuvių tautinis judėjimas iki 1904 m.* nagrinėja lietuvių tautos tipą, tautos socialinių sluoksnių ir tautinio judėjimo santykį, tautinę savimone.

Istorikas pažymėjo, kad dabar daug dėmesio skiriama kultūros istorijai, kad socialiniai įvykiai užleidžia pirmenybę politiniams. Jis taip pat nušvietė, kokie tyrinėjimai ir darbai bus leidžiami ateity, — tai *Antropologijos*: 5 tomai, 3 tomai *Lietuvos statuto, Lietuvos metrika*. Antropologai, kartu su kalbininkais ir archeologais, paruošė stambų, rimtą veikalą *Baltų etnogeneze*; leidžiama spaudos bibliografija.

Merkys parodė didelį susirūpinimą lietuvių kultūros išsaugojimu išsivijioje, pasidžiaugė nuveiktais darbais (Jono Dainausko redaguotu „Aušros“ komplektu), ragino imtis iniciatyvos išleisti išsivijos spaudos bibliografiją, išsaugoti spaudą, kolekcionuoti visus išeinančius spausdinius.

Viktoras Nakas paskaitoje „Lietuvių gyvenimas ir veikla amerikietiškoje aplinkoje“ pateikė išsamų išsivijos dabarties paveikslą, mesdamas žvilgsnį į aplinkybes, kurios lemia ir lems išsivijimo gyvenimą. Visų pirma, tai neišvengiamai veikiantis išsivijimo gyvenimą aplinka, amerikietiškoji kultūra, kuri pasiūlo imigrantams teises ir laisves ir sulydo juos į vieningą pilnakraujų amerikiečių masę. Tas sulydymo modelis yra teigiamas amerikiečių, bet ne tautinės mažumos, nenorinčios asimiliuotis, nariui.

„Tautinės mažumos žūva ne nuo stalinistinio tipo kaulus traiškančių smūgių, bet laisvės ir meilės glėby (Being killed with kindness)“.

Paskaitininkas pažymėjo, kad aplinka turi nepaprastai didelę psichinę įtaką čia gimusiam jaunimui. Nors Pasaulio lietuvių kongresuose jaunimas, atvažiuves ieškoti savo identiteto, grįžta su hamletišku sprendimu būti lietuviams, deja, jie sudaro būtinai mažumą. Masės apsisprendžia lietuviams nebūti. Kas veikia lietuvių jaunimo apsisprendimą? Viktoras Nakas sumini kai kurias priežastis, kurių bene svarbiausia — kultūrų konkurencija. Pasak Nako — valdybos nelygios, nes Amerikos kultūros skleidėjų resursai yra „šimteriopai didesni, negu lietuvių kultūrininkų ištekliai“. Masinės komunikacijos priemonės, auklėjimo sistema ir t.t., skleidžia amerikietišką kultūrą. Amerikietiška kultūra laimi, net jei ir nėra konkurencijos. Prie šios išvados prieina, sulygindamas abiejų kultūrų vertybes. Ameri-

kos-Niliūno poezijos supratimą, ar bent nenumaldomą norą suvokti jo kūrybos gelmes. Ilgai užsitiesusios diskusijos įrodė, kad poezija dar neprarado aktualumo ir tikriausiai nepraras, kol neges mūsų poreikis suvokti save ir iforminti būti.

Vytautas Merkys, istorikas iš Lietuvos, supažindino klausytojus su savo nuderbtais darbai istorijos srity ir istorijos mokslo padėtimi Lietuvoje. Dabar istorijos mokslas, jo teigimu, remiasi faktais, stengiasi naudoti minimalią jų interpretaciją. Pažinimo riboms plečiantis, sako istorikas, mokslo darbai parašyti be gilesnių, atraminų studijų, sensta, visuomenė kelia didesnius reikalavimus, negu buvo manyta. Todėl išskyla poreikis imtis gilesnių, profesionaliesnių tyrinėjimų.

Vytautas Merkys yra išleidęs daugelį studijų, knygų. *Vilniaus miesto istorija* aprašo miesto gyvenimą iki 1917 metų. *Lietuvių nelegalioji spauda kapitalizmo laikotary* nagrinėja spaudos draudimo mechanizmą, kaip per valdžios leidžiamą spaudą buvo siekiama didžiavalstybinių tikslų, ignoruojamas lietuvių tautos kultūrinis lygis — buvo laikoma, kad lietuvių tautai reikia trijų knygų — elementariaus, maldaknygės ir kalendoriaus... *Lietuvių tautinis judėjimas iki 1904 m.* nagrinėja lietuvių tautos tipą, tautos socialinių sluoksnių ir tautinio judėjimo santykį, tautinę savimone.

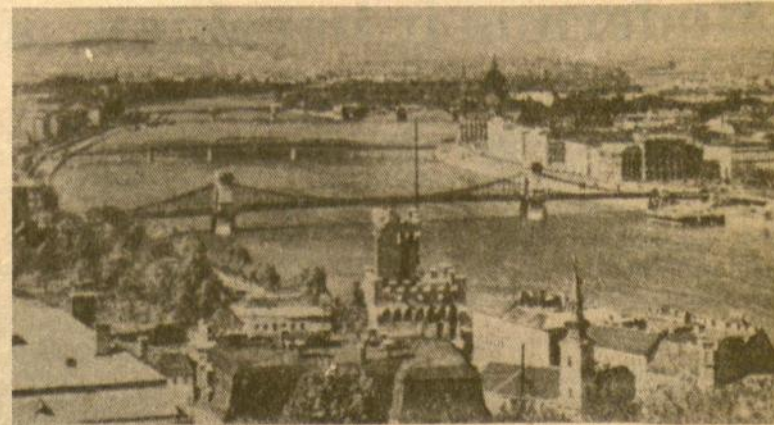
Istorikas pažymėjo, kad dabar daug dėmesio skiriama kultūros istorijai, kad socialiniai įvykiai užleidžia pirmenybę politiniams. Jis taip pat nušvietė, kokie tyrinėjimai ir darbai bus leidžiami ateity, — tai *Antropologijos*: 5 tomai, 3 tomai *Lietuvos statuto, Lietuvos metrika*. Antropologai, kartu su kalbininkais ir archeologais, paruošė stambų, rimtą veikalą *Baltų etnogeneze*; leidžiama spaudos bibliografija.

Merkys parodė didelį susirūpinimą lietuvių kultūros išsaugojimu išsivijioje, pasidžiaugė nuveiktais darbais (Jono Dainausko redaguotu „Aušros“ komplektu), ragino imtis iniciatyvos išleisti išsivijos spaudos bibliografiją, išsaugoti spaudą, kolekcionuoti visus išeinančius spausdinius.

Viktoras Nakas paskaitoje „Lietuvių gyvenimas ir veikla amerikietiškoje aplinkoje“ pateikė išsamų išsivijos dabarties paveikslą, mesdamas žvilgsnį į aplinkybes, kurios lemia ir lems išsivijimo gyvenimą. Visų pirma, tai neišvengiamai veikiantis išsivijimo gyvenimą aplinka, amerikietiškoji kultūra, kuri pasiūlo imigrantams teises ir laisves ir sulydo juos į vieningą pilnakraujų amerikiečių masę. Tas sulydymo modelis yra teigiamas amerikiečių, bet ne tautinės mažumos, nenorinčios asimiliuotis, nariui.

„Tautinės mažumos žūva ne nuo stalinistinio tipo kaulus traiškančių smūgių, bet laisvės ir meilės glėby (Being killed with kindness)“.

Paskaitininkas pažymėjo, kad aplinka turi nepaprastai didelę psichinę įtaką čia gimusiam jaunimui. Nors Pasaulio lietuvių kongresuose jaunimas, atvažiuves ieškoti savo identiteto, grįžta su hamletišku sprendimu būti lietuviams, deja, jie sudaro būtinai mažumą. Masės apsisprendžia lietuviams nebūti. Kas veikia lietuvių jaunimo apsisprendimą? Viktoras Nakas sumini kai kurias priežastis, kurių bene svarbiausia — kultūrų konkurencija. Pasak Nako — valdybos nelygios, nes Amerikos kultūros skleidėjų resursai yra „šimteriopai didesni, negu lietuvių kultūrininkų ištekliai“. Masinės komunikacijos priemonės, auklėjimo sistema ir t.t., skleidžia amerikietišką kultūrą. Amerikietiška kultūra laimi, net jei ir nėra konkurencijos. Prie šios išvados prieina, sulygindamas abiejų kultūrų vertybes. Ameri-

Vengrijos sostinė Budapestas ant Dunojaus krantų.

Vengrijos sukilimo 30 metų sukaktį minint

1956 METŲ RUDUO

Budapesto baladė

Henrikas Nagys

Imre, ar tu stovėjai (vienplaukis berniukas moksleivio miline ir vaiko akim) ant poeto paminklo pakopų tą nepaprastą spalio vakarą ir šaukėi į mirtiną tylą virš neužmatomos jūros galvų, užkimes nuo tėviškės tyrų ir drungno Dunojaus vėjo ir jauno kraujo plakimo:

„Kelkite, vengrai, tėvynė šaukia jus! Laikas atėjo! Dabar arba niekad! Visų vengrų Dievo vardu mes prisiekiam, prisiekiamo niekad daugiau nebūti vergais!“ Ar tai tu kartojai, Imre, kartu vėliau su minia ir žeme, ir vėju, ir vandeniu šitą karčią laisvės priesaiką?

Imre, ar tu rašei

(krauju — kokia patetika! — savo jaunui, šiltu krauju) nuo pirmojo rudenio šalčio sugrubusia, persauta plastaka raudonom ir tiesiom raidėm ant balto krantinės mūro, kad matytų visi: žingeidūs, bailiai, savieji ir priešai, didžiulėm raidėm sukrečėjusi šauksmą: Mirtis pavergėjams!

Mano žemė gyva per amžius!

Imre, ar tu užkėlai

savo šurkščia miline (ir vėliava, iš kurios tavo draugo ranka išspjovė — kaip votė — gėdingą vergijos žvaigždę) liepa,

kūną, geltonus, padrikus plaukus savo sesers, ir padėjai žodžius ant gatvės grindinio, sudraskyto tankų vikšrų; Miegok ramiai, maža Budapesto mergaitė, tavo mirtis nebuvo veltui...

Imre, ar tu parašei

siauroj, popierinėj juostelėj mums anuos nepamirštamus sakinius iš anapus nakties, iš miesto mirties konvulsioj (dundant juodai nevilties hanoadai... žvilga Dunojus po tiltais tuščiais... ir durtuvai... siauros mongolų akys... barbaras stovi už miesto vartų...)

Imre, ar tu mums rašei

iš anos paskutinės, baisios, nemirtingos nakties: „Dieve, išgelbėk Vengriją. Dieve, išgelbėk mūsų sielas. Sudiev, draugai...“?

1957

kietiška kultūra pasiūlo: laisvę, demokratiją, toleranciją kitaip galvojantiems, teisingumą. Iš lietuvių kultūros jaunuolis gauna darbštumo, išsilavinimo troškimo, šeimyniškumo, dorovės ir gal net religingumo sąvokas. Nors ir vienos, ir kitos kultūros vertybės yra svarios, laimi pirmoji. Amerikietiškoji kultūra pakankamai lanksti, kad pasisavintų tai, kas geriausia, iš kitų kultūrų, o lietuviui jaunuoliui nesunku išjungti lietuviškumą iš savo vertybių ir prisitaikyti. Viktoras Nakas siūlo išvada, kad jauni lietuviai lieka lietuviams ne dėl lietuviškų vertybių, ne dėl to, kad lietuvių kultūra geresnė už amerikiečių, bet todėl, kad „jaučiam primityvų kraujo ryšių traukimą“.

Nakas taipgi nurodo, kad dabartinis jaunimo karta yra drąsesnė, negu ankstesnės kartos. Anot jo, tai kyla iš to, kad Amerikos visuomenė geriau nei bet kada apie save galvoja. „Masochistinis laikotarpis, pagimdytas Vietnamo karo, jau praityje. Lietuviams tai sudaro palankesnę dirvą politinei veiklai, lengviau būti lietuvių visuomenėje, Amerikos dėmesys nebėra sukongcentruotas į tikras ar išgalvotas

savo krašto ydas“. Tačiau Nakas nusiškundė dėl šių dienų jaunimo, kad „nors jis ir drąsesnis ir patriotiškesnis, jis kartu daugiau savanaudiškas. Jam svarbiau už viską pelninga karjera, jis abejingas visuomenei veiklai, vadovavimui. Prieš 10 metų jaunimas buvo labiau linkęs į radikalizmą ir idealizmą. Pavyzdžiui Nakas paėmė JAV Lietuvių jaunimo sąjungą, kuri dabar „gaivinama“ Lietuvių Bendruomenės. Prieš 10 metų, anot Nako, tai nebūtų įvykę, jaunimas nebūtų atsiskęs nė mažiausios dalies savo autonomijos. Kitas dalykas, jaunimo intelektualinis sustingimas lietuvių veikloje auge. Jaunoji karta lietuviškos spaudos neskaitytų, nekuria, ir vargu ar galės perimti vyresniųjų pradėtą kultūrinę estafetę.

Viktoras Nakas pažymėjo, kad neigiamą įtaką jaunimui sudaro OSI, kuri juodina lietuvių vardą ir skatina menkavertiškumą. Negalėčiau su tuo sutikti, nes man atrodo, kad jaunimas tiek nedaug apie tai žino, kad vargu ar jų lietuviška veikla nukentėtų, o jei žino, tai arba lieka abejingas, arba kova prieš OSI tampa svarbia

(Nukelta į 4 psl.)

Viktoras Nakas. Nuotrauka Jono Kuprio

Modernus ir barokinis menas

VYTAUTAS BAGDANAČIUS

Žodis, tartas atidarant parodą „Laikas ir erdvė“ Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus naujosios patalpos 1986 m. rugsėjo mėn. 14 d.

Sveikindamas Stasį Balzeką su erdviomis naujomis Balzeko muziejaus patalpomis ir pagerbdamas dailininkus, išstacičius šioje parodoje savo kūrinius, savo mąstymą noriu pradėti nuo vieno William Faulknerio epizodo, parašyto jo romane *Light in August*. Jis ten pasakoja apie vieną metodistą kuniga, kuris norėjo eiti kunigo pareigas savo gimtojoje parapijoje, tačiau suėjęs į konfliktą su savo parapičiais, privčiai apsigyveno ir prisistatė visuomenei kaip dailininkas. Jis pakabino prie savo namų medinę lentą su šiuo įrašu:

Rev. Gail Hightower, D.D.
Art lessons
Handprinted Xmas and Anniversary Cards
Photographies Developed

Jo kaimynai pažūrėjo į jį kaip nevykėlį. Mums kyla klausimas, kodėl šis kunigas, anksčiau nepaprastai iškalbingai ir auringai atstovavęs krikščioniškam tikėjimui, dabar pasirinko tokią mažai iškalbingą išraišką priemonę kaip grafiką.

Ieškodami atsakymo į šį klausimą, pereikime į Lietuvos ir net Vakarų Europos meno istoriją. Didysis lietuvių tautos meno polėkis, kuris lietuvišką visuomenę buvo užvaldęs kartu su krikščionybės pradžia, buvo barokinis menas. Tai buvo didelio polėkio ir nepaprastai gyvos išraiškos menas, kuris davė toną lietuvių meno kūrybai per keletą šimtmečių. Tačiau Nepriklausomos Lietuvos menininkai nenuėjo barokinio entuziazmo kryptimi. Vietoj didžiojo išraiškos formų polėkio modernūs lietuvių menininkai pradėjo ieškoti naujų formų išsakyti žmogaus dvasias. Jie tai darė ne vieni. Ir Vakarų Europos modernūs menininkai pasijuto lyg prisišalę tų entuziastingų barokinių formų ir pradėjo ieškoti ko nors ne taip ispūdingo, ko nors labiau primityvaus, suprasto ta prasme, kur jungiasi, ar pirmą kartą susitinka paprastos žemiškos formos su žmogaus dvasia.

Tačiau, kai rengiamės švęsti Lietuvos krikšto sukaktį, negalime iš jos išjungti lietuviško baroko. Kai mes pavartome Vilniaus albumus arba, jei kas nuvyksta į Vilnių, ir jei jis pažįsta Romą, jis negali nesigėrėti tomis puikiomis barokinėmis statybomis ir dekoravimo formomis, kurios čia yra sukurtos. Teisingas yra A. Spelskis, kuris savo studijoje apie Šv. Petro ir Povilo bažnyčią Vilniuje daro išvadą, kad šios bažnyčios vidaus apiforminime yra dalykų, kurie savo verte išėina anapus Lietuvos ribų ir tokiu būdu pasidaro tarptautinės reikšmės (*Po baroko skliautais*, p. 19).

Tačiau krikščioniška kultūra yra ne vien barokas. Daug krikščioniškos rmties ir dvasios, kuri buvo pradėjusi reikštis viduramžiais ir kurios išraišką šiandien nelengva atsekti, barokas neugdė toliau. Rimtas kultūros istorikas, suomiškos kilmės rusas Sorokin, studijuodamas baroką, yra tarp kitko atkreipęs dėmesį į tai, kad barokas visiškai nekultūravo linijinio meno ir nuėjo vien į spalvą ir judesį. Išrasta perspektyvos technika sudarė barokui galimybę sukurti realybės pobūdį nerealiems dalykams (Sorokin, *Social and Cultural Dynamics*, p. 132). Kitas dvasinės Vakarų kultūros žinovas, jėzuitas Jungmann, sako, kad barokas dangų ir žemę panėrė į vieną sūkurinę audrą (*The Mass of the Roman Rite* p. 142). Apie barokinę kultūrą galima sakyti, kad joje išreikšta gyvenimo sam-

Parodos „Laikas ir erdvė“ atidaryme – (iš kairės) Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus vykdomasis direktorius Valentinas Ramonis ir dailis parodoje dalyvavusių menininkų: Giedrė Žumbakienė, Aleksandra Eivaitė, Janina Marks, Diana Kizlauskienė, Adolfas Valeška, Magdalena B. Stankūnienė, Sesuo Mercedes, Ada Sutkūnienė ir Regina Jautokaitė.

prata yra per lengvai pasiektas entuziazmas. Dėl to nenuostabu, kad anksčiau ar vėliau atsirado naujų meniškų išraiškų ieškojimų. Ir šioje parodoje išstacičius savo kūrinius dailininkus galima laikyti šio naujo ieškojimo dalininkais. Ir jeigu šiuo klausimu pažvelgtume į čia išstacytus kūrinius, mes galbūt galėtume pastebėti tam tikrą kulkumą. Arba galbūt galėtume apie juos pasakyti, kad jie nori matomomis formomis išreikšti tai, kas yra sunkiai išreiškiamą, būtent pirmąjį žmogaus dvasios susitikimą su

matoma tikrove. Moderniuose vaizduojamojo meno kūriniuose mes galime išskaityti du bruožus, ar du uždavinius, kurie ne lengvai tarp savęs derinasi. Iš vienos pusės tai yra dėmesys paprastam daiktui ar jo formai. O iš kitos pusės tai yra noras pasakyti, kad tas kasdieniškas daiktas mena kažką daugiau ar nori pasakyti ką nors kito. Modernus menininkas nori rasti žmogaus dvasiai peno tuose mažuose dalykuose, kurie didelio entuziazmo nesukelia. Iš tikrųjų mūsų gyvenimas nesideda vien iš entuziastingų išgyvenimų.

Galbūt, kad šios mintys gali duoti atsakymą čia pradžioje minėtam Faulknerio personažui kunigui, kuris imasi vaizduojamojo meno ir kalėdinių kortelių gaminimo, užuot sakęs iškalbingus pamokslus. Atsakymą į klausimą, kodėl verta domėtis gyvenimiškais dalykais, duoda krikščionybė pačiu savo pirminiu faktu, nes ji išpažįsta, kad Dievo Žodis gali tapti kūnu. Tai sako, kad paprastos kūniškos formos nėra kas nors žemo, bet gali tarnauti patiems kultūringiesiems žmogiškiems pasireiškimams.

rimtą veidą, jo dešinėje pusėje kaukė atskleidžia linksmają žmogaus gyvenimo pusę, o kairėje – tragiškąją.

Galerijos vakarinės sienos centre yra įmontuotas dail. Adolfo Valeškos vitražas senosios, pagoniškosios religijos tema. Spalvoto stiklo vitraže „Saulės dukterys“ vaidilutės garbina saulę, sveikina mišką, jo gyventojus paukščius ir gyvulius. Šis vitražas, esant saulėtai ir šviesiai dienai, suteikia gerą toną visai galerijos salei.

Parodos pavadinimas „Laikas ir erdvė“ simboliškai nusako šios parodos įvairumą. Įvairaus amžiaus menininkai, su skirtingomis gyvenimo patirtimis, realizuoja savo asmenišką viziją, kurias jie išreikšia įvairiomis technikomis – dažais, moliu, spalvotu stiklu, akvarele, siūlais. Jie savo išreikštose vizijose didžiausią dėmesį skiria žmogui ir jo aplinkai, gamtai.

Bendras parodos meninis įspūdis būtų geras ir malonus, tiktai darbų eksponavimas šaukėsi reformos. Rodos, paveikslai plūduriavo, nesuradami sau patogios vietos. Atrodo, kad ne visi paveikslai sutilpo į pagrindinę galerijos salę, todėl jais buvo užpildyti visi užkampiai ir nišos. Ateityje rengėjai turėtų atkreipti dėmesį, kad užkampiuose pakabinti paveikslai ne tiktai patys nukentė, bet išardo bendrą parodos estetinę tvarką. Eksponatams reikėtų naudoti tiktai pagrindinį didįjį kambarį, o užkampius ir nišas palikti kavutei ir užkandžiams.

Saulė Jautokaitė

• **MOTERIS** Nr. 4 (1986 lieparrugpjūtis). Kanados lietuvių katalikų moterų draugijos leidžiamas dvimėnesinis žurnalas. Redaktorė – Nora Kulpavičienė. Administratorė – L. Senkevičienė. Redakcijos ir administracijos adresas: 1011 College Street, Toronto, Ontario M6H 1A8, Canada. Prenumerata metams – 10 dol.

Šio numerio akcentas literatūrinis: Juzė Vaišvilaitė rašo apie garsiąją Čilės poetę Gabriela Mistral, D. Mickutė-Mitkienė spausdina eilėraščių pluoštą, Rūta Kleva Vidžiūnienė novelę. Onė Adomaitienė supažindina su dailininke Brone Valantinaite-Jokūboniene. Platūs ir įvairūs apžvalginiai skyriai.

Trisdešimt trečiasis Santaros-Šviesos suvažiavimas

(Atkelta iš 3 psl.)

jo veiklos dalimi.

Idomų spėjimą prelegentas padarė, teigdamas, kad ilgalaikę įtaką išėivijai galėtų turėti naujųjų imigrantų banga. (Pernai legaliai į JAV imigravo 650,000 žmonių). Sunku pasakyti, teigia jis, ar „išgalės separatistinė politika, nukreipta prieš anglosaksiską Ameriką, o gal naujųjų imigrantų atsiskyrimas nutausti iššauks neigiamą Amerikos reakciją“. Tačiau Amerikos publikos apklausinėjimai rodo ambivalentiškumą naujiems imigrantams. Todėl Nakas spėja, kad be dramatiškų permainų Amerikos visuomenė nepradės diskriminuoti etninių grupių. O gal naujoji imigracijos banga laimės lengvatų ir valdžia turės išlyti jas ir kitoms etninėms grupėms? Išvadoje Viktoras Nakas teigia, kad reikia atidžiai stebėti imigracijos procesą ir bandyti jį, kiek įmanoma, nukreipti mūsų naudai.

Kita aplinkybė, veikianti išėiviją, tai laiko tėkmė. Iš laiko perspektyvos žiūrint, mūsų veiklos reikšmė kinta; gal Nepriklausomos Lietuvos laikotarpis taps tokiu momentu, kaip Vytauto laikai ar XIX a. tautinis atgimimas, jis pagaliau „nustos būti pagrindiniu mūsų emocišnei bei intelektualinėms veiklos varikliu“.

Išėivijos veiklą apibūdinamas prelegentas pažymėjo, kad per pastarąjį dešimtmetį ideologinės organizacijos nesulipnėjo. Išėivijos ideologinis įvairumas įrodo visuomenės gyvybingumą. Atsirado ir kai kurių prosvaisčių, mažų triumfų prieš nutautimą (Lituanistikos katedra, keturių jaunų poetų knyga, laikraštis *The Observer*, pabaltieji leidiniai *Baltic Forum* ir kiti).

Politinėje veikloje Viktoras Nakas pastebi gyvybinę išėivijos poziciją, planavimo stoka. Jeigu bus laimėta prieš OSI, tai bus tik „sugrįžta į ankstesnę padėtį geriausiu atveju, o būsim seikvoje didesnę dalį mūsų resursų“.

Čia kyla klausimai: Ar mūsų veikla yra trumpalaikė ir nereikšminga, kad mes tiek nedaug testitikim? Ar „Baltic Freedom Day“ proklamacija atneša konkrečios naudos? Ar galima tikėtis iš Amerikos valdžios didesnio dėmesio mūsų problemoms? Išvadoje Viktoras Nakas nesūlo gražiai skambančių sprendimų mūsų problemoms, bet iškelia kaip tikslą įtakos ir profesionalumo siekimą vien tam, kad būtume įtakingi. Siūlo atsakyti mažam žadarum, kultūrinės veiklos plėtimą, ryšių su Lietuva stiprinimą.

Pabaigdamas pripažįsta, kad sunku gyventi visuomenėje, kuri palaipsniui silpsta, bet savo veiklos prasmę mato ir ateityje. Tą prasmę sudaro ieškojimas, dalyvavimas to kitimo procese.

Šeštadienio programa baigėsi poezijos vakaru, kuriame **Nijolė Martinaitė** iš kito taško pažvelgė į Alfonso Nykų-Niliūną, **Rimas Vėžys** skaitė savo šmaikščius, nuotaikingus eilėraštkus, publika turėjo progą išgirsti **Eglės Juodvalkės** naujus eilėraštkius ir susipažinti su lietuvių kilmės poetu **Raymond Filip** iš Kanados ir jo netradicine, sarkazmo ir humoro persunkta kūryba.

Grijtant į Chicago pakelės ženklai kviečia pasirašyti prinokusiu rudens vaisiu, o aš jaučiu, lyg būčiau nusiskynusi vieną kitą prinokusį mūsų kultūros vaisių ir tą svorį taip maloniai nešu. Sugrįžta Broniaus Radzevičiaus žodžiai, ir aiškiau imu suvokti, kokia svarbi yra vieno žmogaus egzistencija ir koks nepaprastas yra tas dalijimasis svariais kultūros vaisiais, nes kai jie nurenkami, ir jų vietą išsaugau nauji.

Alma Jakimavičiūtė

Sekmadienis, rugsėjo 7 d.

Sekmadienio programoje buvo prisimintas ir pagerbtas šiu metų balandžio mėn. 2 d. miręs dr. Margeris Jesaitis, Šviesos sambūrio ideologas. Apie Margerį Jesaitį ir Šviesos pradžią prieš 40 metų kalbėjo Jonas Valaitis. Savo žodyje nušvietė Margerio Jesaičio profesinį kelią, jo plačius moralinius ir kultūrinis interesus bei gilią asmenybę. Išklė 1946 metais Tuebingene jo suformuluotas ideologines gaires Šviesos sambūriui, kurių centre buvo dvasinė rezistencija pokario Europos pesimizmui ir oportunistui ir kvietimas lietuviams studentams jungtis į kovą už žmogų, už laisvę ir už tėvynę. „Sambūris ryžtasi kovoti už žmogų“, rašė Margeris Jesaitis, „nes žmogus yra kiekvienam žmogui pati didžiausia vertybė, kokia jis aplink save mato; jie ryžtasi kovoti už laisvę, nes laisvę yra pagrindinė sąlyga, kad žmogus galėtų būti laimingas. Sambūris ryžtasi kovoti už tėvynę, nes tik toji sąlyga, su kuria žmogus yra surištas krauju ir istorija bei kalba, žmogus gali pilnai išvystyti savo galias“.

Sauliaus Sužiedėlio paskaita „Požiūriai į liaudį devyniolikto amžiaus Užnemunėje“ žvelgė į rečiau nagrinėtą praeito šimtmečio istorijos aspektą. Paskaitoje „liaudis“ suprantama kaip sinonimas lietuviams valstiečiams. Diduomenės pažiūra į liaudį apima nemažą skalę – nuo vyskupo Strašinskio žūlaus pasakymo „avių kalba“ apie lietuvių kalbą iki iš diduomenės kilusių „liaudies gnybų“. Yra mitas, kad liaudžiai lietuvių kalba buvo nesvarbi – štai nuo 1837 m. Seinuose vysk. Strašinskio įvesta lenkų kalba, o dar 1906 metais Seinuose valstiečiai bandė atstatyti senąsias lietuvių kalbos teises.

Liaudies svietėjų pažiūros į liaudį irgi pilnos niuansų. Štai Suvalkuose Marčinskis išleido lenkų gramatiką lietuviams. Lietuvių kalbai jis buvo ambivalentiškas – jis lenkų kalbą rekomenduoja dėl to, kad ji turinti daugiau terminų, su ja geriau pasaulyje susikalbėti. Antanas Tatarė (tuomet buvęs Sintautų klebonas) norėjo, kad liaudis šviestųsi, bet liktų vietoj, nesikeltų į miestus; tegu valstiečiai būna geri valstiečiai.

Dėl revoliucijos idėjų įtakos kito ir pažiūros į liaudį. Po 1831 metų sukilimo Paryžiuo pabėgusio Jono Goštauto raštuose į valstiečius žiūrima kaip įrankį Lietuvos ir Lenkijos bendros valstybės atstatymui. Didysis 1863 metų sukilimas duoda raktinį posūkį pažiūroje į liaudį. Paskaitininkas čia pavyzdžiu ima Akelaitį, kuris ėjo į lenkų visuomenę, bandydamas lenkus įtikinti, kad lenkai duotų lietuvių kalbai lygias teises. Jis pirmasis lygino lietuvius su kitom tautom. Akelaitis teigė, kad lietuvių daugiau, negu graikų pačioje Graikijoje, danų ar portugalų savo kraštuose. Tokiu būdu naikino lietuvių menkavertiškumo jausmą.

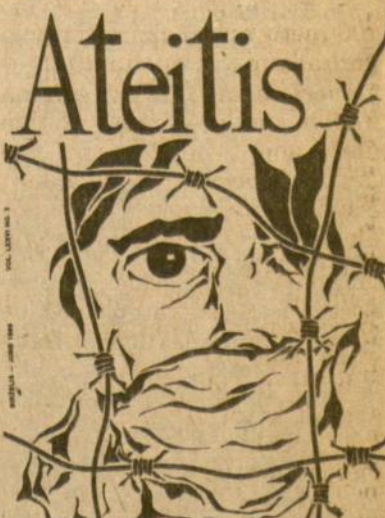
Tautinio atgimimo laikotarpio pažiūra į liaudį mums visiems girdėta: ji signalizuoja radikalius pasikeitimus po 1863 metų sukilimo pabaigos. Daug tautinio atgimimo veikėjų kilę iš patirinciu žmogui. Mes patys tebegyvename jų nuotai-komis. Kadangi esame tik pora kartų nutolę nuo kaimo, mums svetimos ir kartais nesuprantamos didžiūmenės pažiūros į liaudį. Paskaitininkas pažymėjo, kad galutinę išvadą pažiūra į liaudį yra požiūris ne į pačius žmones, bet į save.

Trisdešimt trečiąjį Santaros-Šviesos suvažiavimą Tabor Farm, Sodus, Michigan, uždarė **Lakštuonė Vėžienė**. Visi sugiedo Lietuvos himną. Išsiskirstė, pasidaliję Lietuvos likimo ir jos kultūros ugdymo, nuolatiniams rūpesčiams, bet taip pat atsigai-vinę ir praturtėję kai kurių jos momentų gilesniu supratimu.

NAUJI LEIDINIAI

• **AKIRACIAI** nr. 8 (1986 rugsėjis). Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, L. Mockūnas, Z. Rekašius, T. Remeikis, T. Venelovė, V. Zalatorius, H. Žemelis. Leidžia Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, IL 60629. Išėina dešimt kartų per metus. Prenumerata metams – 8 dol., vieno numerio kaina – 1 dol.

Šio numerio centre – Tomo Venelovos „Apartheido dienoraštis“. Tai išvalgūs jo kelionės užrašai Pietų Afrikos Respublikoje ir Zimbabve. Skaitome pirmąją pasikalbėjimo dalį su prof. Bronium Vaskeliu ir prof. Violeta Kelertiene apie Lituanistikos katedrą University of Illinois at Chicago. Antanas Gustaitis pateikia atsiminimų pluoštą apie Henriką Radauską. J. Kokštas paminia Martin Heidegger mirties dešimt metų sukaktį. Numeryje taip pat sutinkame įprastinę spaudos apžvalgą ir bendradarbių stiprias nuomones.

• **ATEITIS** nr. 3 (1986 birželis). Ateitininkų Federacijos leidžiamas katalikiškos lietuviškos orientacijos mėnesinis žurnalas. Šio numerio vyriausia redaktorė – Ginta Palubinskaitė. Numeris sudarytas iš Lietuvos studentų ateitininkų draugovės narių: Darytė Trotmanaitė, Gailė Radvenytė, Arnoldas Kungys, Rima Navickaitė, Kovas, Milda ir Ginta Palubinskaitė. Techninis redaktorius – Jonas Kuprys. Administratorius – Juozas Polikaitis, 7235 South Sacramento Ave., Chicago, IL 60629. Prenumerata JAV ir Kanadoje – 12 dol., susipažinimui – 9 dol., kituose kraštuose – 9 dol., išėikyrus Pietų Ameriką – 7 dol.

Numeris patraukia Vyto Čuplinsko nupieštą viršelį: spygliuotos vielos ir pro jas žvelgiančio veidas. Algis Sodonis pažeria minčių iš viešnagės Lietuvoje. Linas Dauksa rašo apie Julijų Sasnauską. Įdomūs Gintės ir Mildos Palubinskių pasikalbėjimas su poetu Bernardu Brazdžioniu. Minčių žiupsnelius pateikia Milda Palubinskaitė, Aldas Kriaučiūnas, ir L.S. Ginta Palubinskaitė duoda reportažą iš lituanistikos seminaro. Darius Čuplinskas pateikia pasikalbėjimą su kun. Stasiu Yla iš 1983 metų žiemos kursų Dainavoje. Darytė Trotmanaitė aprašo Viktorės Venelovaitės kūrybą. Reportažas gausiai iliustruotas. Gausu kūrybos: Prieblanda rašo apybraižą; Gailė, Rūta Sidrytė, Rimas Prākaps, Milda Palubinskaitė, Gėgutė, Kovas Palubinskas ir Marius Gražulis dalijasi su skaitytojais eilėraštkiais. Skaitytojais sveikina Studentų ateitininkų sąjungos pirmininkas Arūnas Pemkus. Gausu studentų ateitininkų veiklos aprašymų: Detroito, New Yorko, Los Angeles, Toronto SAS draugovių, SAS žiemos stovyklos, žiemos kursų Dainavoje. Numeris gražiai apipavidalintas ir labai gausiai iliustruotas.

• **LIETUVIŲ DIENOS** Nr. 7 (1986 rugsėjis). Mėnesinis iliustruotas žurnalas lietuvių ir anglų kalbomis. Redakcinė kolegija: Rūta Skirius, Margis Matulionis, Arūnas Barkus. Leidėjas – Antanas F. Skirius, 4364 Sunset Boulevard, Los Angeles, California 90029. Metinė prenumerata – 20 dol.

Numerio dėmesio centre visuomenininkas Antanas B. Mažeika, su kuriuo pradamas platus pasikalbėjimas angliškoje žurnalo dalyje.

Aleksandras Marčiulionis
Kaukės (majolika)
Nuotrauka Algimanto Kežio